

Holzbachová, Ivana

[Barg, M.A. Epochi [Èpochi] i idej: stanovlenije istorizma]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1991, vol. 40, iss. B38, pp. 80-81

ISBN 80-210-0272-7

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106877>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

světa. Způsobem, jakým to autoři dělají, se blíží dialektickomaterialistickému pojetí vztahu filozofie a vědy, ač sami marxisty nejsou. Uznávají však, že určité aspekty jejich díla je k dialektickému materialismu přibližují.

Ivana Holzbachová

M. A. Barg: Epochi i idej (Stanovlenije istorizma). Moskva, Naučnaja mysl' 1987, 350 stran.

Dějiny historiografie jsou disciplínou, která má už poměrně dlouhou tradici. Jestliže můžeme Bargovu knihu v tomto kontextu označit za novátorskou, je to proto, že si zvolil relativně — alespoň v rámci marxistické literatury — nové hledisko: zkoumat historiografii v souvislosti se změnami mentality. Jinými slovy: Barga nezajímají na prvním místě konkrétní názory jednotlivých historiků nebo filozofů dějin, ale to, co tyto názory vypovídají o tom, jak daná epocha vnímala čas a případně prostor. Je pravda, že tímto způsobem Barg postihuje jen část problémů, které jsou ve světové literatuře s pojmem mentality spojeny (především mentalitu vzdělané, a tedy vládnoucí vrstvy), ale konečnou úkolou jeho úkolem nebyl popis mentality, nýbrž vzájemného působení mentality a historických názorů. A tohoto úkolu se podle mého soudu zhostil velmi zdařile.

Kromě úvodu (Historické vědomí a historie) má Bargova kniha sedm kapitol: Antické dědictví, Teologie dějin raného křesťanství, Středověké vidění světa a člověka, Středověké historické myšlení, Renesanční vidění světa, Renesanční historismus a „Filozofická historie“ osvícenství.

V úvodu Barg definuje historické vědomí jako měřítko objektivní vydělenosti člověka z přírodního světa a úrovně jeho sebepoznání a zabývá se metodologickými problémy jeho výzkumu v dílech historiků.

Kapitola o antickém dědictví měla být podle Barga především předpokladem pro kapitoly další, které se tak či onak zabývají mj. problémem recepce antiky. Přesto má v knize i autonomní postavení, protože je analýzou antického chápání času a prostoru, a to na základě obrazu kosmu v mýtu i v dílech velkých antických filozofů a historiků. Barg zde zdůrazňuje celostnost antického vnímání světa, zájem o „počátky“ a orientaci kultury na sluch. Sleduje prohlubování smyslu pro historický čas od Homéra přes Hesioda k Platónovi, Aristotelovi, Hérodotovi, Tukydidovi a Polybiovi. Zdůrazňuje, že hloubka historického času u Řeků je velmi malá, zvětšuje se až u Římanů.

Ve druhé kapitole konstatuje Barg, že v křesťanství se svět rozpadá na svět boží a na svět člověka. Nová je v křesťanství myšlenka jednoty lidského rodu a těsné spojení individuální a sociální etiky. Centrum jeho úvah tvoří výklad Augustinova pojetí dějin ve spise O boží obci.

Středověký obraz světa je podle Barga vytvořen většinou z antických elementů, ale jeho ústředním bodem a sjednotitelem je představa boha. Uvnitř tohoto obrazu se mohly rozvíjet určité nové myšlenky, které se plně projeví až na počátku novověku. Barg se široce zabývá středověkým pojetím vztahu mezi věčností a časem, stejně tak jako chápáním člověka. Velký význam pro změnu středověké mentality měl vznik a rozvoj měst: vedl ke změnám v pojetí času (snaha využít čas) a ke vzniku myšlenky individuality člověka.

To všechno se odráželo ve středověkém historickém myšlení. Muselo sjednotit množství různorodých prvků a muselo se vyrovnat i s vlastní dichotoničností (opozice mezi rájem a peklem apod.). K tomu sloužila symboličnost středověkého

myšlení. Pro vývoj historického vědomí bylo důležité, že středověké myšlení bylo obráceno k budoucnosti, tj. ke konečnému vykoupení. S růstem historické tradice a zkušenosti se muselo vyrovnat i s potřebou periodizovat i tu část dějin, která se odehrávala po Kristově příchodu. Barg zdůrazňuje dvojitý typ středověké historie, tj. profání a posvátný, přičemž profánní dějiny získávaly smysl jen spojením se sakrálními, takže koneckonců veškerá kauzalita byla ještě pořád chápána jako finální a ve vztahu k vlastní historii vnější.

Renesance znamená antropocentrický převrat v chápání světa. Barg se poměrně široce zabývá zajímavým problémem definice renesance a jejího historického a geografického umístění, přičemž požaduje více historismu v chápání nejen renesance, ale i středověku. Konstatuje, že renesance je stupněm kulturního vývoje, který odpovídá feudální společnosti proměněné převládáním zbožněpeněžních a tržních (ale ne kapitalistických) vztahů. Zabývá se obrazem světa a člověka v renesanci, přičemž podtrhuje novátorství Kusánského pojetí světa, antropocentrismus nového myšlení a s ním spojenou výzvu k činnému životu.

S tím přímo souvisí objev objektivního času v renesanční historiografii. Byl dán potřebou využít čas, počítat a zachytit jej; to bylo možné jen tehdy, když se bral ohled i na čas minulý a budoucí. Prvním svědectvím o vzniku koncepce historického času bylo vědomí odlišnosti současnosti od minulosti a budoucnosti. Jím byla podmíněna snaha renesance napodobit antiku. Barg se dále zabývá základními směry renesančního dějepisceví a zdůrazňuje význam jeho spojení s filologií a oddělení historiků, píšících většinou pragmatickou historii příkladů pro „poučení“, od antikvátů shromažďujících historická fakta.

V poslední kapitole je jen malá část textu věnována „filozofické historii“ osvícenství. Většina je zasvěcena jejím předpokladům. Barg zde přímo navazuje na intelektuální dějiny pozdní renesance, a to mu umožňuje nečekaně nové a svěží pohledy na samo osvícenství. Celkem tradičně pak ukazuje aplikaci přírodovědných názorů na historické poznání a jeho důsledky, tj. nedostatečnou historičnost v pojetí člověka a kultury; kladem osvícenství samozřejmě zůstává úplná sekularizace historické kauzality a podstatné rozšíření předmětu historiografie. Barg se zabývá pojmem pokroku a v této souvislosti konstatuje, že „filozofická historie“ byla vrcholem historie poučující na příkladech, přičemž poučení zde nemělo být čerpáno z historických událostí, nýbrž z obecného smyslu vyvozeného z dějin.

Už v úvodu k této recenzi jsem napsala, že Bargova kniha přináší v marxistické produkci mnoho nového. Domnívám se, že patří k nejlepším marxistickým dílům napsaným o tomto tématu v poslední době a také z Bargových knih se mi líbí nejvíce. Snad právě proto nemohu než vyjádřit lítost nad tím, že končí naprosto nezdůvodněně osvícenstvím. Domnívám se totiž, že právě vylíčení přechodu ke skutečné historizaci historického vědění, který se uskutečnil v 19. století, by bylo nesmírně zajímavé. Dočkáme se ho v Bargově příští knize?

Ivana Holzbachová

Konference České filozofické myšlení 20.—60. let našeho století

Téměř bezprostředně po událostech listopadu 1989 předznamenávajících výrazné společenské změny uspořádala katedra filozofie filozofické fakulty brněnské univerzity další z řady konferencí věnovaných odkazům osobností české filozofie tvůrčích v období od ukončení první světové války do konce šedesátých let. Téma konference bylo tentokrát vymezeno pouze tímto časovým rámcem, některé příspěvky však také připomínaly životní jubilea J. L. Fischera, J. B. Kozáka a L. Riegra.